

ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

С.М.Төрениязова –

*п.д.к., Маңғыстау облыстық білім беру үйімдары
қызметкерлерінің біліктілігін арттыру институтының
директорының гылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары*

Қазіргі кезде жаңа типті оқытуды құрастыру мен модернизациялау өзекті мәселе болумен қатар, мұғалімдерді қайта дайындауда алғашқы мәнділігін сақтап қалады. Себебі өмір талаптарына сай, жаңаша көзқарастар мен жаңа серпін, әлемдік жаңаша оқыту тәжірибелері, сайып келгенде жеке басты жан-жакты дамытуға бағытталады. Олай болса, мұғалімнің жеке басынның шығармашылық ізденісі мен білімінің тереңдігі, педагогикалық-психологиялық жаңалықтарды орынды пайдалана білуімен тікелей байланысты болмақ.

Атақты ғалымдардың еңбектеріне талдау жасайтын болсақ В.П.Беспалько, И.П.Волков, Л.В.Занков, В.А.Онищук, М.И.Махмутов, В.М.Монахов, Н.Д.Хмель, И.А.Зимней, А.А.Кандыбович, Е.А.Климова, А.К.Маркова, Э.В.Маруга, Л.М.Митина, А.Б.Орлова, М.Ж.Жадрина, Т.С.Сабыров, Ж.А.Караев, Ж.У.Кобдикова т.б. мұғалімдердің кәсіби біліктілігін жетілдіру жүйесіне және олардың педагогтік еңбектеріне қойылатын талаптар мен жеке бастарының үлгілеріне баса назар аударады. Олардың ішінен жүзеге асыруға ең негізгілері деп, төменде көрсетілген бағыттарды белгілеуге болады:

- негізгі пәндей білімдерін жетілдіру;
- мұғалімдердің тілдік-коммуникативтік қабілетін дамыту;
- өз еңбегіндегі кемшіліктер мен жетіспеушіліктерді бағалай білу қабілеттерін дамыту;
- мұғалімнің мамандығына байланысты терең педагогикалық, психологиялық дайындығы болуы.

Мұғалімдердің мамандық дайындықтарына байланысты, авторлар әртүрлі психологиялық тұжырымдар береді. Мысалы, Е.А.Климов «педагигикалық қабілеттіліктің» кешенді жүйесін бере отырып, мынандай ой-тұжырым жасайды:

- ойлау қабілеттері жоғары деңгейлі;
- ойлау идеясы мен моральдық тұлғасы жоғары;
- ұйымдастыру қабілеті жоғары;
- басқа адамның ішкі жандүниесі мен жағдайын тез және дұрыс түсіне білу қабілеті жоғары;
- өзін-өзі жене білу қабілеті жоғары;
- адамдарға әсер етуде сөзді дұрыс пайдалана білу қабілеті жоғары;
- бір уақытта бірнеше заттарға бірдей көніл бөле білу қабілеті жоғары;
- окушының келешектегі мінез жетістіктері мен дамуын көре білу

қабілеті жоғары; [1.,297]

И.А.Зимняя мұғалімнің бойындағы төмендегі илгі қасиеттерді басшылыққа алуды ұсынады:

-адамның жеке қасиеттерін ескеру, яғни оның «жеке индивид» темперамент, тектік, т.б.;

-оның тұлғалық қасиеттері - әлеуметтік ортадағы адами қасиеттері;

-ортадағы тілдік-коммуникативтік карым-қатынас (интерактивтік) қабілеті;

-ұжымдағы орны мен ролі және маңызды атқаратын қызметі, шені (статустық-позициясы);

-қызметтік (мамандық, пәндік, сабак өту) қабілеті;

-сыйқы-мінездік, әдептілік көрінісі [2.,480]

Дегенмен, жоғарыда көрсетілген бағыттардағы нақты сұрақтар әлі күнге толық іске аспай отыр.Оның себебі, қазіргі таңда баланы мектепке жан-жақты дайындаудың орнына, мұғалімдерді жаңа технология мен жаңа оқыту әдістеріне дайындау, оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету, әлемдік оқыту жүйесіне дайындық жұмыстары жүргізілуде. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту жүйесі мұғалімдерден үлкен дайындықты қажет етеді. Бұрынғыдай сыныптағы барлық оқушыны теңестіру, оларға бірінғай талаптар қою, жеке қабілеттерінің дамуын сабак үстінде шектеу т. б. жаңа типті оқыту жүйесімен үйлеспейді. Баланы шығармашылыққа, ой тұжырымды өздігінен жасауға, авторлық идеяға жетелеу, жаңашыл мұғалімнің міндеті болып қала береді.

Білім беру жүйесіне енгізіліп отырған өзгерістерге сай, оқу-тәрбие үрдісінде тәрбиені ұлттық психологияға бейімдеу, кәсіби бағдар беру, оқушының жеке қабілеттерін жан-жақты дамыту және талап-талғамын ескеру қарастырылған. Демек, оқушыға берілетін білім негіздері теориялық және практикалық жағынан терендептіліп берілуі тиіс. Олай болса, оқу-тәрбие жүйесіне тың әдіс- тәсілдер мен тиімді технологиялардың енүі бүгінгі күннің талабы. Бұл күнде еліміздің мектептерінде жаңа заманның білгір де білімді азаматтарын тәрбиелуеге мүмкіндіктер іздестірілуде. Осы аталған өзекті мәселелердің шешімін табу мұғалімдер қауымымен тікелей байланысты.

Мектеп оқушыларын жеке тұлғаға бағыттап оқыту жүйесі бастауыш мектептен басталатыны белгілі жағдай. Мұғалімдердің баланың бойындағы жеке қасиеттерді зерделеп көре білуі, олардың психологиялық-педагогикалық дайындықтарымен сол білімдер жүйесін дұрыс пайдалана алуларына байланысты. Олай болса, мұғалімдер біліктілігін арттыру институттарында ұйымдастырылатын курстар мазмұны да жаңа педагогикалық технологиялар мен жеке тұлғаға бағытталған оқыту механиздері негізінде ұйымдастырылуы шарт. Осыған орай, мұғалімдердің біліктілігін арттыру жұмыстары, ғылым мен техниканың ең соңғы жаңалықтарымен қамтамасыз етіліп жүргізіледі.

Облыс мектептерінде институт директоры И.Т.Жұмағалиеваның жетекшілік етуімен «Нәтижеге бағытталған мектеп» атты ғылыми-

эксперимент жұмысы жүргізіледі. Бұл эксперимент И.С.Якиманскийдің «Жеке тұлғаға бағытталған оқыту жағдайында оқушыларды дамыту» атты Халықаралық бағдарламасы және Қазақстандық ғалымдар Ж.А.Қараев, Ж.У.Кобдикованың «Оқытуды технологиялау және орта мектеп оқушыларының даму мониторингі», Н.А.Оразахынованың «Тілдік материалдарды сатылай комплексті талдай оқыту» ғылыми жобалары негізінде сынақтан өткізілуде.

Институттағы «Оқыту теориясы мен әдістемесі» кафедрасында пән мұғалімдері мен әдіскерлер ізденіс жұмыстарын, жеке тұлғаға бағытталған оқыту негізінде нәтижеге жетуге болатынын дәлелдеуге арнауда. Кафедрада құрылған шығармашылық топтың алдына қойған негізгі мақсаты ғалымдармен бірлесе отырып, мектептегі білім беру жүйесін жетілдіру, оқытушылар мен оқушылардың қазіргі заман талаптарына сай жан-жақты дұрыс дамуын қамтамасыз ету, ақпараттық цивилизация мен әлемдік мәдениет негізінде азаматтық қасиеттерін қалыптастыру.

Осы мәселені жүзеге асыру мақсатында Маңғыстау облыстық мұғалімдер біліктілігін жетілдіру институты жанында ұйымдастырылған курстарда С.М. Төрениязованың «Бастауыш сыныптарда жеке тұлғаға бағытталған оқыту негізінде рухани тәрбие беру» атты авторлық бағдарламасы ұсынылды. 2007 жылдан бері 150-ге тарта бастауыш сынып мұғалімдері осы бағдарламаға сай дайындықтан өтті. Осы бағдарлама аясында жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдермен қоса, жаңа ақпараттық жүйені пайдалану, интериативтік тактада жұмыс жасау тәсілдерін, өздік жұмыс дәптерлерін пайдаланып жеке ой-корытынды жасау сияқты тұра дамуына байланысты тапсырмалар орындалды. Курстық кері байланыс ретінде теориялық білім алған мұғалімдер, мектептерде осы проблемаға байланысты ашық сабактар беріп, тақырыптық семинарлар өткізді. Бастауыш сынып оқушыларына, жеке жұмыс жасауға арналған «Өзіндік жұмыс» дәптерлері жасалып, байқаудан өткізілді. (Қазақ тілі-2-4 сыныптар, математика-1-4 сыныптарға арналған)

Оку жоспарының бағдарламасына келесі тақырыптар ұсынылды.

№	Тақырыбы
1	Кіріспе. Қазіргі заман талаптарына сай білім беру парадигмасын ақпараттық жүйеге енгізу. Жаңаша білім берудің негізгі мақсаты – оқушының жеке басын жан-жақты дамыту және педагогтың шығармашылық қабілетін жетілдіру.
2	Бастауыш оқыту сатысы – білім берудің тірегі, іргетасы. Баланың жалпы қасиеттерінің дамуы және окуға, қоғамға байланысты дүниетанымдық көзқарастарының қалыптасуы.(сауат ашу, тіл дамыту, математикалық білім негізі, көркемөнер, бейнелеу т.б.)
3	Оқытудың дәстүрлі бағдарламасына талдау жасау және түрлі әдістәсілдерді салыстыру. Оқытудың типтеріне (П.Я. Гальперин, Дж. Брунер, т.б.) талдау. Оқытудың басқа да типтері және қабілеттілік мәселесі.

4	Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың бағдарламасының құрылышының принциптері және қазіргі психология. «Біздің әртүрлі және бірлікті әлем» жүйесі бойынша орыс тілінде жасалған бағдарламаның психологиялық принциптерін нақтылау.
5	Жаңа типті оқулықтардың жасалу (құрастырылу) принциптері. Оқу-әдістемелік кешендерді (ОӘК) жасауда, оқытуды мұғалім мен оқушының бірлескен ынтымақтастық «моделі» ретінде беру.
6	Сабак құрылымын құрғанда, қойылған мақсат және міндеттердің шешімін шығармашылық жолмен табуға жол ашу. Сабак-ойын, сабак-диалог, сабак-диспут, сабак-конференция, т. б. мұғалім шеберлігіне байланысты жеке тұлғаға бағытталған сабактар түрі.
7	Оқыту мен дамытудың арақатынасы. Даму «зонасының» проблемалары. Оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тәсілдері және оны дамытуды қамтамасыз ету.
8	Оқушының даму және білімді қабылдау диагностикасы. Оқушының бағдарламалық материалды менгеру сапасын бағалау тәсілдері және оны қайта түзету жолдары. (коррекциялық жұмыстар түрі)
9	Оқушының жеке басының, тілдік т.б. дамуын бағалау тәсілдерімен мұғалімді таныстыру, үйрету. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту әдістеріне талдау.
10	Оқушыларды ұжымдық жағдайда жеке жұмыс жасатуға үйрету арқылы жеке басының өзіндік қасиеттерін дамыту мәселесі. Оқушының психологиялық портретін (кескінін) жасау. (бастауыш сынып оқушыларының жеке мәнділік қасиеттері негізінде)

Курстық жұмыстарды ұйымдастырганда дәстүрлі дәрістік, практикалық, семинар сабактар түрлерімен қоса «шебер-сынып», «мұғалім-шығармашылығы» т.б. алған теориялық білімдерін практикалық-шығармашылық жұмыстармен жалғастырылады. Курс тындаушылары жаңа педагогикалық технология, жаңа оқыту бағдарламалары, жаңа оқулықтармен жұмыс жасады. Сабак барысында мұғалімдер өздеріне ғылыми-ізденіс жұмыстар жүргізу үшін тақырыптар тандады. Тақырыпты ашу мақсатында ізденіс жұмыс мазмұны, жаңаша оқыту проблемасына байланысты жеке тұлғаға бағытталған пәндік оқыту жүйесі пайда болды. Оны сынақтан өткізу мектепте жалғасын табады.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту бағдарламасын тандаған оқытушылар, «Біздің әртүрлі және біркелкі әлем» Халықаралық білім беру жүйесі бойынша практикалық жұмысты (апробацияны) түрлі оқу мекемелерінде жүргізді. Бұл ғылыми бағдарламаға П.Ф.К., доцент М.А.Кусаинова мен П.Ф.К. доцент С.М.Төрениязова жетекшілік етеді. Олар:

- жаппабілім беретін орта мектеп оқушылары;
- балабақшалар;
- дарынды балалар сыныптары;
- коррекциялық топтар мен сыныптар;

-білім жетілдіру институттың даушыларымен;
-мектеп оқушыларының ата-аналарымен.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту жүйесі «Шебер-сынып» жағдайында, тек таныстырып қана қоймайды, оның психологиялық негізі - мұғалімдерге шығармашылық жұмыс жасауға, жеке қабілеттерін ашуға мүмкіндіктер берді. Мұндай жұмыстар мұғалімдерге жеке тұлғаға бағытталған оқытуға байланысты іс-тәжірибе жинақтауға және шығармашылық, ынтымақтастық жұмыстар ұйымдастыруға жол ашады. [3.,80]

Бастаудың сынып мұғалімдері және бастаудың сынып оқушыларына арналған «Біздің әртүрлі және бірлікті әлем» Халықаралық білім беру бағдарламасына мұғалімдерді дайындағандар, ата-аналар мен балалар арасындағы тығыз биологиялық байланысты ескеру, ынтымақтастық педагогикасы принциптерін басшылыққа алу және ұлтаралық қарым-қатынасты (толеранттық) дұрыс үйрету, қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерге өзіндік қөзқараста болу, дүниетанымы дұрыс даму т.б. жеке қасиеттері қарастырылды.

Оқушыларды осы бағдарлама төңірегінде әлемдік білім беру кеңістігіне шығарып, жалпыадамзаттық және әртүрлі ұлттық мәдени құндылықтар негізінде білім негіздерін беріп, жан-жақты дамытуға мүмкіндік болады. Онда, жеке тұлғаға бағытталған оқыту мен тәрбиелеу принциптері жүзеге асырылады. Әлемдік жаһандану жағдайында, білім беру жүйесіне де елеулі өзгерістер мен жаңалықтар енгізілуде. Оның негізгі бір айғағы 12-жылдық оқыту жүйесіне көшу болып отыр. Бұл бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстар, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер жеке тұлғаны жан-жақты дамытатындей бағытта деуге болады.

1. Климов Е.А. *Основы психологии: Учебник для вузов.* – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 295 с.
2. Зимняя И.А. *Педагогическая психология: Учеб. пособие.* - Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1997. - 480 с.
3. Кусанинова М.А. *Личностно-ориентированное обучение: история, теория, технология.* – М.: МГУ, 2004.

Резюме

Статья освещает пути улучшения условий личностно-ориентированного обучения.

Summary

The article elucidates the ways of improving the student-centered teaching conditions.